

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№12

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 2025-yil, dekabr.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA DAVRIDA TIJORAT BANKLARI LIKVIDLILIK XAVFINI BOSHQARISHI.....	44
Baxromov Nodirjon Muxammadamin o'g'li	
TURIZM XIZMATLAR BOZORI ISTE'MOLCHILARINI SEGMENTLASH USULI ASOSIDA DIVERSIFIKATSIYA KONSEPSIYASINI ISHLAB CHIQUISH.....	48
Maxmudova Aziza Pirmamatovna	
"INNOVATSION AGROTEKNOLOGIYALAR VA "YASHIL IQTISODIYOT" TAMOIYILLARI ASOSIDA G'ALLA YETISHTIRISH BARQARORLIGINI BAHOLASH.....	53
Turayeva Gulizahro	
АНАЛИЗ ЦЕНОБРАЗОВАНИЯ НА ЗЕРНОВЫЕ ПРОДУКТЫ ПО ДАННЫМ МАРКЕТИНГОВЫМ ИСЛЕДОВАНИЯМ (НА ПРИМЕРЕ НАМАНГАНСКОЙ ОБЛАСТИ).....	57
Баҳриддинов Жаҳонгирбек Равшанжон ўғли	
KICHIK BIZNES RIVOJINI TA'MINLASHDA BOZOR INFRATUZILMALARINING AHAMIYATI.....	62
G'aniyev Botir Baxtiyorovich, Zakirova Gulnora Mirzaliyevna	
KICHIK SANOAT ZONALARI FAOLIYATINI SAMARALI BOSHQARISH METODOLOGIYASI VA YO'LLARI.....	67
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillaevich	
INNOVATION FAOLIYAT XARAJATLARINING BUXGALTERIYA HISOB VA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH.....	73
Mustafoev Akbar Mustafo o'g'li	
MAHSULOT DIVERSIFIKATSIYASI VA LOGISTIKA XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISH ASOSIDA EKSPORT POTENSIALINI OSHIRISH YO'LLARI.....	78
Maxkamov Ibrayim, Jo'raboyeva Shohida Kamoliddin qizi	
REKLAMA SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI MARKETING STRATEGIYALARI ROLI.....	83
Abduxalilova Laylo To'xtasinovna, Raxmonqulova Shahrizoda	
SIRKULAR IQTISODIYOTDA YOPIQ SIKL NAZARIYASINING ROLI.....	87
Sodikov Zokir Rustamovich	
YASHIL TEKNOLOGIYALARNI JORIY ETISHDA MOLIVAVIY RAG'BATLAR VA ULARNING NATIJALARI.....	92
Axmadjonova Gulmira Xabibulla qizi	
MAMLAKAT IQTISODIYOTI RIVOJLANISHIDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING ROLI.....	97
G'aniyev Baydulla Toshmurodovich	
АНАЛИЗ ПОДХОДОВ ЦЕНТРАЛЬНЫХ БАНКОВ К РЕГУЛИРОВАНИЮ ИННОВАЦИОННЫХ БАНКОВСКИХ ПРОДУКТОВ: СРАВНЕНИЕ УЗБЕКИСТАНА И МЕЖДУНАРОДНОЙ ПРАКТИКИ.....	101
Даулетиярова Шахло	
СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА ЦЕННЫХ БУМАГ УЗБЕКИСТАНА.....	109
Кадилова Хадича Тураевна	
XORIY MAMLAKATLARINING IQTISODIYOTNI UGLERODSIZLASHTIRISH STRATEGIYALARI: O'ZBEKISTON UCHUN TAKLIFLAR.....	115
D.X. Pulatov, F.E.Shamsiyev	
O'ZBEKISTONDA ISLOM MOLIVASI: MUAMMOLAR VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI.....	125
Sattorov Ixtiyor Ochilovich, Karimov Shohruh Yo'ldoshali o'g'li	
HISOB SIYOSATI TARKIBIY TUZILISHI MASALALARI.....	133
Botirova Raximaxon Abdujabbarovna	
QURILISHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING MOLIVAVIY TAHLILI.....	136
Musayeva Shoirazimovna	

KICHIK SANOAT ZONALARINI RIVOJLANTIRISH ORQALI AHOLI TURMUSH FAROVONLIGINI OSHIRISH.....	144
Axmedov Oybek Turgunpulatovich	
O'ZBEKISTON SUG'URTA BOZORI PORTFELI TAHLILI.....	149
Madraximov Ilxom Kamilovich	
FOYDA SOLIG'INING O'ZIGA XOS MUAMMOLI JIHATLARI.....	154
Zaripov Xusan Baxodirovich	
AGRAR SEKTORNI INNOVATSION MODERNIZATSIYA QILISHDA INVESTITSIYA OQIMLARINI BOSHQARISH MODELLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	159
Xamrayev Quvvat Iskandarovich	
OLIY TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA MARKETING TADQIQODLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	163
Jalilov Jamshid G'anijonovich, Safarov Zavqiddin Zokir o'g'li	
MINTAQA SANOAT TARMOG'I RIVOJLANISHINING IQTISODIY-STATISTIK TAHLILI.....	168
Xayitboev Abror Quvondiqovich	
РОЛЬ СМЕШАННОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ (BLENDED FINANCE) В ПОВЫШЕНИИ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ КОММУНАЛЬНЫХ УСЛУГ: УРОКИ РАЗВИВАЮЩИХСЯ СТРАН.....	174
Гулмаматова Дурдона Шерали кизи	
KORXONALARDA STRATEGIK BOSHQARUV.....	180
Musayeva Dilnoza Dilshatovna	
BANK TIZIMIDA MARKETING AHAMIYATI VA BANK MARKETINGI.....	184
Usubjonov Zaxriddin Vasliddin o'g'li	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN XORJIY KREDIT MABLAG'LARINI JALB KILISH HUQUQIY JIHATLARI.....	189
Qulliyev Anvar Zayniddinovich	
TIJORAT BANKLARINI TRANSFORMATSIYALASH SHAROITIDA CHAKANA XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI.....	194
Alimov Umid O'ktambayevich	
MAHSULOTLARNING RAQAMLI PASPORTI TIZIMINI JORIY ETISH OMILLARI VA TO'SIQLARI.....	200
Avloqulova Sadoqat Sobirjon qizi	
KORXONALARDA FOYDA VA ZARARLARNI TAHLIL QILISHDA INNOVATSION METODLAR AHAMIYATI.....	207
Ernazarov Ortiq Eshnazarovich, Farog'at Xo'jabekova	
ВЛИЯНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА ЭКОНОМИЧЕСКОЕ БЛАГОСОСТОЯНИЕ, А ТАКЖЕ НОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ПОВЫШЕНИЯ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ.....	212
Останов Эгамберди	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA INNOVASION TEXNOLOGIYALARNI INTEGRATSIYALASH: MOHIYATI VA RIVOJLANISH IMKONIYATLARI.....	218
Xakimova Xulkar Xamidovna	
QORAQALPOG'ISTON VA XORAZM OZIQ-OVQAT SANOATINING IQTISODIY-STATISTIK TAHLILI HAMDA UNI YANADA RIVOJLANTIRISH YO'LLARI.....	224
Tleuov Niyetulla Raxmanovich	
OILAVIY KORXONALARNING IQTISODIY TIZIMDAGI O'RNI.....	230
Shadiyeva Gulnora Mardiyevna, Rustamova Zarina Rustamovna	
SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA O'ZBEKISTON OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA MARKETING FAOLIYATINI MODELLASHTIRISH VA BOSHQARISH MEXANIZMLARI.....	234
Sadikov Shoxrux Shuxratovich	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASI KORXONALARINING RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISHDA RAQAMLI XIZMATLARNING AHAMIYATI.....	238
Asenbaeva Aydaygul Edenbaevna	
BARQARORLIK VA YASHIL MENEJMENT: ILMIY-NAZARIY YONDASHUVLAR VA AMALIY AHAMIYATI.....	242
Djalilova Dilbar Abdikarim qizi	

HUDUDLARNING IQTISODIY SALOHİYATINI INNAVATSION-INVESTITSION BOSHQARISH STRATEGIYASI VA MEXANIZMI (XORAZM VILOYATI MISOLIDA)	247
Maqsudova Malohatxon Maqsudovna, Yaxshimuratov Maqsadbek Narimon o'g'li	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI DAVLAT BUDJETINI 2026-YILGI SOLIQ SIYOSATINING TAHLILI VA XALQARO SOLISHTIRMA YONDASHUVI	251
Abdullayev Zafarbek Safibullayevich	
O'ZBEKISTON MINTAQALARIDA AYOLLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI	256
Mamataliyeva Dilnoza Raxmonovna	
TRANSFORMATSIYALASHUV SHAROITIDA INVESTITSİYALAR SHAKLLANISHI VA ULARNI SAMARALI BOSHQARISH YO'NALISHLARI	259
To'rayev Jasurali To'rayevich	
O'ZBEKISTONDA SAVDO TASHKIOTLARINING FAOLIYATI VA RIVOJLANISH HOLATI	264
B. Sulaymonov	
NAMANGAN VILOYATIDA "YASHIL IQTISODIYOT" MODELIGA O'TISH JARAYONIDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING IQTISODIY FAOLLIGI	270
Xonto'rayev Obbosxon Kamolxon o'g'li	
O'ZBEKISTONDA "YASHIL" IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	274
Xoshimov Pazliddin Zuxurovich	
KICHIK BIZNES ORQALI ISH O'RINLARINI YARATISH STRATEGIYALARI: NAMANGAN VILOYATI MISOLIDA	278
Ergasheva Nigora Abdigapparovna	
MAMLAKATIMIZDA QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'INING IJTIMOIIY-IQTISODIY AHAMIYATI	283
Quryozov Sardorbek Sharifboevich	
РАЗРАБОТКА И ПРИОРИТИЗАЦИЯ КЛЮЧЕВЫХ ИНДИКАТОРОВ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЛЯ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОЙ ПАНЕЛИ МОНИТОРИНГА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БОЛЬНИЦ: ЭКСПЕРТНАЯ ОЦЕНКА СО СТОРОНЫ РУКОВОДИТЕЛЕЙ МЕДУЧРЕЖДЕНИЙ	290
Шухратов Мамуржон Шухрат угли	
MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYAT ORGANLARINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA BOSHQARISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR	297
Nurmurodov Zafarjon Nurmurod o'g'li	
BANK TIZIMINING BARQAROR MOLIIYAVIY RIVOJLANISHINI TA'MINLASH VOSITALARI	303
Sadikov Iskandar Gayratovich	
ЗЕЛЕНОЕ ФИНАНСИРОВАНИЕ В ЗЕЛЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА	308
Халиков С. Х.	
HUDUDIIY IQTISODIY RIVOJLANISHDA KICHIK BIZNESNI ROLI VA SAMARADORLIGINI OSHIRISH CHORALARI	313
Ergashev Jamshid Jamoliddinovich	
ИСТОРИЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС СТАНОВЛЕНИЯ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ	317
Мажидова Фарангиз Фуркатзода	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDAGI TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA ISHLAB CHIQRISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH	321
Isakov Oybek Jamoliddinovich	
NORASMIY KOOPERATSIYA MUNOSABATLARINING FERMER XO'JALIKLARI YETISHTIRGAN MAHSULOT MIQDORIGA TA'SIRINI BAHOLASH	325
Ismoilov Azamat	
O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA FOIZ RISKINI BOSHQARISH AMALIYOTI	332
Seitnazarov Daniyar Baxadirovich	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA SUT VA SUT MAHSULOTLARINI QAYTA ISHLOVCHI KORXONALAR FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH	341
Normuradov Nurbek Sunatilloevich	
"AYOL RAHBARLAR: RAHBARLIK SALOHİYATI VA ISH JOYIDA TENGLIK" FRANSIYA DAVLATI TAJRIBASI ASOSIDA	346
Abduraxmonova Feruzabonu	

QISHLOQ XO'JALIGIDAGI KLASSTERLARNING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH.....	352
Dildora Yuldasheva	
TIJORAT BANKLARINING DEPOZIT BAZASINING YETARLILIGINI TA'MINLASH YO'LLARI	359
I.J. Isakov	
OLIY TA'LIM SIFATINI OSHIRISH VA IQTISODIY DIAGNOSTIKA O'TKAZISHNING XORIJ TAJRIBASI	363
Xo'jaxonov Ma'rufxon Xamidxonovich, Axmedov Oybek Turg'unpulatovich	
INKLYUZIV TA'LIMNI MOLIYAVIY QO'LLAB-QUVVATLASHDAGI MUAMMOLAR VA ULARNI YECHISH YO'LLARI.....	369
Egamberdiyeva Dilorom Botir qizi, Pulatova Moxira Baxtiyorovna	
"KREATIV IQTISODIYOT" HAMDA "TURIZM" TUSHUNCHALARINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI	374
Abdurasulov Shovqiddin Erkin o'g'li	
THE STRATEGIC ROLE OF THE INDUSTRIAL SECTOR IN THE NATIONAL ECONOMY AND DEVELOPMENT FACTORS.....	380
Rakhimov Bakhromjon Ibroximovich	
INVESTITSIYALARNI MOLIYALASHTIRISH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI.....	386
Ismailov Dilshod Anvarjonovich	
GLOBAL INCOME INEQUALITY IN 2024: CAUSES, PATTERNS, AND CONSEQUENCES.....	393
Ilhomjonov Jaxongir Alisher o'g'li	
ТОРГОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ В СВОБОДНО ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОНАХ: ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ	401
Шарифходжаев Шавкат Окилович, Ачилова Ширин Шавкат кизи	
O'ZBEKISTON KON-METALLURGIYA SANOATI: RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA HOZIRGI HOLATI	407
Ergashov Botirjon Ergashovich	
PENSIYA JAMG'ARMASIDA DAVLAT BUDJETI TRANSFERTLARI ULUSHI HAMDA UNING XORIJ TAJRIBASI	415
Sherjonov Doniyor Saparbayevich	
O'ZBEKISTON SANOAT KORXONALARINI QIMMATLI QOG'OZLAR BOZORIDAN FOYDALANIB MOLIYALASHTIRISHNING HOZIRGI HOLATI VA MUAMMOLARI.....	419
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'I BO'YICHA FIRIBGARLIKLAR: MEXANIZMLARI, SABABLARI VA ULARNI OLDINI OLISH YO'LLARI.....	425
Eshkarayev Bobir Chariyevich	
TOG' VA TOG'OLDI HUDUDLARIDA QISHLOQ XO'JALIGINI DIVERSIFIKATSIYA QILISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI VA IQTISODIY SAMARADORLIGI.....	431
Abdulxayeva Gulshan Maxmudovna	
TURIZM SOHASINING IJTIMOIIY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI (SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA).....	435
Xalimov Shaxboz Xalimovich	
SANOATDA IQTISODIY MOLIYAVIY HISSOBOTLAR XALQARO STANDARTLARINI RAQOBATBARDOSH KORPORATIV STRATEGIYALARNI SHAKLLANTIRISHDA QO'LLASH.....	442
Turaboev Ibroxim Ismoil o'g'li	
ФОНДИРОВАНИЕ И СТРАХОВАНИЕ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫМИ РИСКАМИ АПК: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ И МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ	447
Дурманов Акмал Шаймарданович	
PAHTA-TO'QIMACHILIK KLASSTERLARI RIVOJLANISHINING STATISTIK KO'RSATKICHLARI TAHLILI	456
Atajanova Guli Maxsudbekovna	
JAHON MOLIYAVIY BOZORLARI BARQARORLIGIGA GLOBAL IQTISODIY INQIROZLAR VA GEOSIYOSIY OMILLARNING TA'SIRI HAMDA ULARNI BOSHQARISH STRATEGIYALARI	462
Abdurazakova Nargiza Rixsibayevna	

QISHLOQ XO'JALIGIDA RESURLARDAN SAMARALI FOYDALANISH VA OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARINI ISHLAB CHIQARISHDA BOSHQARUV QARORLARINING IQTISODIY TAHLILI.....	467
Mamadiyarov Dilshad Uralovich	
PAXTA TOZALASH KORXONALARINING TARKIBIY BO'LINMALARIDA MOLIVAVIY BOSHQARUV TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	474
Murodov Orif Jumayevich, G'ulomov Xaydarbek Ilyos o'g'li	
BARQAROR KELAJAK SARI: MAMLAKATDA EKOLOGIK XAVFSIZLIKNI MUSTAHKAMLASH	482
Abdullaev Shavkatjon Maxmudillaevich	
ZAMONAVIY IQTISODIY SHAROITLARDI KORXONALARNING MOLIVAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASH	487
Abdulakimova Moxina Farxod qizi	
UMUMIY OVQATLANISH SHAHOBCHALARINING FAOLIYATI SAMARADORLIGINI TAHLIL QILISH.....	493
Amiriddinova Muslima Zayniddin qizi	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA MIJOZLAR EHTIYOJINI O'RGANISH VA XIZMAT SIFATINI OSHIRISHNING INNOVATSION YONDASHUHLARI	498
Babayeva Lola Ibragimovna	
MINTAQADA TARIXIY VA MADANIY TURIZMNI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARINI KENGAYTIRISHDA DAVLAT HAMDA XUSUSIY SHERIKCHILIK TIZIMIDAN FOYDALANISH	504
Xusanov Chari Kadirovich	
PROSPECTS FOR IMPROVING INFRASTRUCTURE FOR SMALL BUSINESS AND ENTREPRENEURSHIP IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN.....	509
Botirova Xulkar Olimjonovna	
THE IMPACT OF AGRICULTURAL CLUSTERS ON FOOD SECURITY AND MACROECONOMIC STABILITY	514
Sherkulov Shohruh Erkin ugli	
OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA ISSIQXONA IQTISODIYOTINI O'RNI VA NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLAR	520
Otavullaev Sukhrob Sa'dullo o'g'li	
IJTIMOY AHAMIYATI YUQORI LOYIHALARNI DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGI ASOSIDA BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH	524
Taspanova Ayzada Kenjebayevna	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIDA RAQOBAT STRATEGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH	529
Sharopova Nafosat Radjabovna, Jamolova Aziza	
TIKUV-TRIKOTAJ KORXONALARIDA ISTE'MOLCHILARNING XULQ-ATVORINI O'RGANISHNI TAKOMILLASHTIRISH.....	537
Sultonova Zulxumor, Bobojonov Baxrombek Ro'zimovich	
INTERNATIONAL TRADE BETWEEN INTEGRATION AND ISOLATION: INNOVATION AND UNCERTAINTY IN A FRAGMENTING GLOBAL ECONOMY.....	542
Zakhidov Azizbek Rustamovich	
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI QO'NG'IROT TUMANIDA SIGIRLAR BOSH SONINING PROGNOZ KO'RSATKICHLARI	548
Sabit Gabbarov	
TO'QIMACHILIK MAHSULOTLARI EKSPORTINI OSHIRISHDA YASHIL MARKETING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISH	552
Ergashxodjayeva Shaxnoza Djasurovna, Xo'janova Husnora	
O'ZBEKISTONDA IQTISODIY O'SISH SIFAT OMILLARINING TA'SIRINI BAHOLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH.....	558
Bustonov Mansurjon Mardonakulovich	
ОБЩАЯ КОНЦЕПЦИЯ СТАБИЛЬНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ.....	567
Зайналов Джахонгир Расулович	
ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ РЫНКОВ КАПИТАЛОВ	571
Хотамкулова Мадина Санжар кизи, Зайналов Джахонгир Расулович	

IPOTEKA KREDITI MEKANIZMLARINI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA AMALIY ISHLAR TAHLILI	576
A'zamxo'jayeva Nihola Sulaymon qizi	
KORXONALARDA YASHIL MARKETING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISHNING XORIJ TAJRIBASI	581
Abdurashidova Nigora Alisherovna, Abduqodirova Donoxon	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIDA ISHLAB CHIQRISH SALOHİYATINI OSHIRISH OMILLARI VA MEZONLARI	588
Jumanov Ruslanbek Bobojanovich	
O'ZBEKISTONIDA MEHNAT BOZORINING TARKIBIY TRANSFORMATSIYASI VA UNING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI	592
Rasulev Alisher Fayziyevich, Qodirov Asliddinxo'ja Mahammadjon o'g'li	
STUDY OF THE ECONOMIC EFFICIENCY OF GREEN BONDS, ECOLOGICAL LOANS, AND GREEN INVESTMENT FUNDS, AS WELL AS THEIR IMPORTANCE IN THE FINANCIAL SYSTEM.....	595
Avazov Azizbek Ashurali o'g'li	
KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK TERMINOLOGIYASINING ILMIY-TAHLILII TALQINI.....	603
Aripov Oybek Abdullayevich	
O'ZBEKISTONDA MEHNAT BOZORINING TARKIBIY TRANSFORMATSIYASI VA UNING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI.....	608
Rasulev Alisher Fayziyevich, Qodirov Asliddinxo'ja Mahammadjon o'g'li	
FERMER XO'JALIKLARIDA INVESTITSION JARAYONLARNI TASHKIL ETISH VA OPTIMALLASHTIRISH.....	611
Kdirbaev Amir Marat uli	
ITALIYA VA YAPONIYADA DAVLAT QARZINING UZOQ MUDDATLI BARQARORLIGI: FISKAL QOIDALAR VA QARZ BOSHQARUVI STRATEGIYALARINING QIYOSIY TAHLILI.....	614
Abdurahimov Abror Zafarovich, L.M. Tashpulatova	
ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ: ВОЗМОЖНОСТИ ПЕРСОНАЛИЗАЦИИ, ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ	621
Камалова Малика Низамовна, Очилов Акрам Одилович	
O'ZBEKISTONDA YASHIRIN IQTISODIYOTNING ISHSIZLIK DARAJASIGA TA'SIRINI IFODALOVCHI ASOSIY OMILLAR	626
Raxmonov Bekzod Sharibjon o'g'li	
GLOBAL XAVFLARNING KESKINLASHUVI SHAROITIDA QAYTA SUG'URTANI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	631
Norov Zarif Shamsiddinovich	
INNOVATSION SUG'URTA XIZMATLARINI JORIY ETISH ORQALI IXTIYORIY SUG'URTA XIZMATLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	638
Xayitov Nodirjon Uzokovich	
ANALYSIS OF INNOVATION ACTIVITIES	646
Alieva Elnara Ametovna	
VOSITACHILIK XIZMATLARINI KO'RSATUVCHI SUBYEKTLAR AUDITI SIFAT NAZORATI.....	652
O.Q. Qo'shmatov	

UDK 658.1

VOSITACHILIK XIZMATLARINI KO'RSATUVCHI SUBYEKTLAR AUDITI SIFAT NAZORATI

O.Q. Qo'shmatov

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
"Audit" kafedrası PhD katta o'qituvchi

Annotatsiya. Ushbu maqolada vositachilik xizmatlari ko'rsatuvchi subyektlar faoliyatining mohiyati, vositachilik faoliyati auditning asosiy vazifasi, auditorlik tekshiruvda ishchi hujjatlar to'plamining tarkibi bo'yicha takliflar keltirilgan.

Kalit so'zlar: vositachilik xizmatlari, broker, diller, tovar birjasi, eksport-import operatsiyasi, auditni rejalashtirish, doimiy to'plam.

Abstract. This article describes the essence of entities providing intermediary services, tasks of auditing entities providing intermediary services and given recommendations for improving the composition of the auditor's working papers.

Key words: intermediary services; broker; dealer; Commodity exchange; Export-import operations, audit planning, permanent documents.

Аннотация. В данной статье рассмотрены сущность субъектов оказывающий посреднических услуг, задачи аудита субъектов оказывающий посреднических услуг и даны рекомендации по совершенствованию состав рабочих документов аудитора.

Ключевые слова: посреднические услуги; брокер; дилер; товарная биржа; экспортные-импортные операции, планирования аудита, постоянные документы.

KIRISH

Bugungi kunda jahon bozorida teng raqobatlasha oladigan va keyingi bosqichda iqtisodiy o'sishning, iqtisodiyotni modernizatsiya va diversifikatsiya qilishning lokomotiviga aylanishi mumkin bo'lgan tarmoq va korxonalarni jadal rivojlantirish hamda aniq yo'naltirilgan holda qo'llab-quvvatlashni ta'minlash zarur. Respublikamizda hozirgi kunda 90 dan ortiq davlatning xorijiy investorlari ishtirokida tashkil etilgan 4 mingdan ziyod korxona faoliyat ko'rsatmoqda. Yurtimiz hududida to'liq chet el kapitali va korporativ boshqaruvning xorijiy usullariga asoslangan korxonalar muvaffaqiyatli faoliyat olib bormoqda.

Auditorlik tekshiruvlarining ishi sifatini tashqi nazorat qilish bugungi kunda Iqtisodiyot va moliya vazirligi tarkibida auditorlik tashkilotlari ishining sifatini tashqi nazoratdan o'tkazuvchi bo'limning audit.mf.uz sayti [1] orqali amalga oshirilmoqda. Ushbu saytda O'zbekiston Respublikasida joylashgan auditorlik tashkilotlari elektron hisobotlarini topshiradi va tavakkalchilik tahlili asosida auditorlik tashkilotlari ishining sifati tekshiriladi.

O'zbekiston Buxgalterlar va auditorlar milliy uyushmasi (O'zBAMU) auditorlik tashkilotlarining tashqi nazoratini amalga oshirib kelmoqda.

Iqtisodiyot va moliya vazirligi tarkibidagi auditorlik tashkilotlari ishining sifatini tashqi nazoratdan o'tkazuvchi bo'lim bilan O'zBAMUning auditorlik tashkilotlari ustidan olib boradigan tashqi nazorati o'rtasidagi farq shundaki, O'zBAMUda faqat uyushmaga a'zo bo'lgan auditorlik tashkilotlarining audit tekshiruvlari sifati nazoratdan o'tkaziladi va uyushma har yili o'tkazadigan audit reytingi orqali baholanadi. Moliya vazirligi tarkibidagi tashqi nazorat bo'limida esa O'zbekiston Respublikasida faoliyat ko'rsatayotgan barcha auditorlik tashkilotlari tavakkalchilik tahlili asosida tanlab olinib tekshiriladi.

Audit ishi sifatini nazorat qilish auditning o'tkazilishida va auditga turdosh xizmatlarning ko'rsatilishida audit standartlariga hamda O'zbekiston Respublikasida auditorlik faoliyatini tartibga solib turuvchi boshqa normativ hujjatlar talablariga rioya etilishini tekshirish uchun qo'llaniladigan tashkiliy chora-tadbirlar, uslublar va tartib-taomillar tizimini ifodalaydi. Kuchayib borayotgan raqobat sharoitida mulkdorlar tomonidan ham, nazorat qiluvchi organlar tomonidan ham xolis xo'jalik nazoratining roli ortib bormoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Vositachilik xizmatlarini ko'rsatuvchi subyektlar auditi sifat nazorati bo'yicha ilmiy qarashlar asosan auditorlik standartlari evolyutsiyasi, audit sifati modeli va mustaqil nazorat institutlarining shakllanishi doirasida rivojlangan. DeAngelo 1981-yilda audit sifatining klassik konsepsiyasini ishlab chiqib, auditorning xatolik va buzilishlarni aniqlash ehtimoli bilan mustaqillik darajasi sifat mezonining asosiy omillari ekanini asoslagan. Shu nuqtayi nazardan, vositachilik xizmatlari ko'rsatadigan subyektlar uchun audit jarayonida manfaatlar to'qnashuvi xavfi yuqori bo'lgani sababli sifat nazorati tizimi yanada qat'iy bo'lishi lozim. Watts va Zimmerman tomonidan ishlab chiqilgan ijtimoiy-shartnomaviy model ham bozor munosabatlarida axborot assimetriyasini kamaytirishda audit sifati determinantlari muhim o'rin tutishini ta'kidlaydi.

Knechel, Vanstraelen va Zerniak tadqiqotlarida audit sifati auditorning kasbiy skepsezmi, rejalashtirish jarayonining chuqurligi hamda nazorat amallarining izchil bajarilishi bilan bog'liq ekani ko'rsatilgan. Vositachilik xizmatlari yuqori tranzaksiya faoliyatga ega bo'lgani uchun auditorlikning riskga yo'naltirilgan yondashuvini kuchaytirish zarurati alohida qayd etiladi. Humphrey va Turley ishlarida esa audit firmalarida sifat nazoratining institutsional tamoyillari — ichki inspeksiya, hamkasb tekshiruvi va standartlashtirilgan metodologiyalar — audit ishonchlilikini oshiruvchi asosiy mexanizmlar sifatida baholangan.

IFAC va IAASB tomonidan qabul qilingan xalqaro standartlar, xususan ISQC 1 va ISA 220 talablari bo'yicha mamlakatlar auditorlik tizimining moslashuvi ham ilmiy adabiyotlarda keng o'rganilgan. Francis 2011-yilda o'tkazgan tadqiqotida audit sifatining makrodeterminantlarini — tartibga solish, nazorat organlarining mustaqilligi va audit firmalarining tashkiliy barqarorligi — alohida tahlil qiladi. Bu omillar vositachilik xizmatlari auditi sifat nazoratida ham bevosita namoyon bo'ladi, chunki ushbu xizmatlar moliya bozorida ishtirokchilar o'rtasidagi axborot oqimlarini boshqaradi. Shuningdek, Palmrose tomonidan amalga oshirilgan empirik tahlillar audit sifati past bo'lgan kompaniyalarda xatolar va moliyaviy buzilishlar ehtimoli ancha yuqori ekanini ko'rsatgan, bu esa vositachilik subyektlari uchun sifat nazoratining ustuvor ahamiyatini tasdiqlaydi.

Zamonaviy tadqiqotlarda vositachilik xizmatlarida raqamlashtirish va avtomatlashtirilgan nazorat tizimlaridan foydalanish audit sifatiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatayotgani qayd etilmoqda. Brynjolfsson va McAfee tomonidan ilgari surilgan raqamli transformatsiya nazariyasiga ko'ra, axborot jarayonlarining avtomatlashtirilishi auditorning aniqlik darajasini oshiradi, risklarni aniqlashni tezlashtiradi va sifat nazoratini takomillashtiradi. Shu jihatdan, vositachilik subyektlari auditi yirik ma'lumotlar, elektron tranzaksiyalar va integratsiyalashgan hisob tizimlari bilan birga qo'shimcha nazorat choralarini talab qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot uchun ma'lumotlar vositachilik xizmatlarini ko'rsatuvchi subyektlarning moliyaviy hisobotlari, auditorlik xulosalari, xalqaro audit standartlari hamda tartibga soluvchi organlar e'lon qilgan ochiq ma'lumotlardan yig'ildi. Ushbu axborotlar tarkibiy tahlil, taqqoslash, riskga yo'naltirilgan baholash va sifat nazorati amaliyotlarini solishtirish orqali qayta ishlanib, audit sifatiga ta'sir etuvchi omillar aniqlab berildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Keyingi yillarda O'zbekistonda, ayniqsa ijtimoiy-siyosiy hayotni, jumladan iqtisodiyotni erkinlashtirish va mulkdorlar sinfini shakllantirish jarayonidan kelib chiqqan holda, bir qancha sohalarni, jumladan turli vositachilik xizmatlari faoliyatini takomillashtirish zarurati yuzaga kelmoqda. Tashqi iqtisodiy faoliyatning bir shakli bo'lgan tashqi savdoning samaradorligi va natijadorligi ma'lum darajada savdo vositachilari, ularning imkoniyatlari va ishlash sharoitlariga bog'liq. Xalqaro savdo almashinuvini to'g'ridan-to'g'ri amalga oshirish imkoni bo'lmagan holatlarda savdo vositachilarining tashqi savdoda ishtiroki majburiy tus oladi. Bunday vaziyatlarda turli vositachilik xizmatlari, jumladan savdo xizmatlari, transport, shuningdek tovarni omborga joylashtirish va saqlash kabi xizmatlar talab etiladi.

Xalqaro savdodagi ko'plab vositachilar orasida birjalar alohida o'rin egallaydi, chunki ular vositachilik xizmatlari ko'rsatishda keng imkoniyatlarga ega.

1. Savdo bitimlari tuzishda vositachilik xizmatlari.
2. Tovar savdosini tartibga solishda va savdo tomonlari o'rtasida yuzaga keladigan kelishmovchiliklarni bartaraf etishda vositachilik xizmatlari.

3. Bozor konyunkturasi holati va narxlar haqida ma'lumot yig'ish hamda tarqatishda vositachilik xizmatlari.

Birjalar tomonidan ko'rsatiladigan vositachilik xizmatlari doirasi keng, chunki birjalarning bir qancha turlari (tovar, fond, valyuta) mavjud va ularning har biri ma'lum vositachilik funksiyalarini bajaradi. Jumladan, tovar birjasi savdo vositachilik funksiyasini bajarsa, fond birjasi pul mablag'larini safarbar qilish jarayonida, shuningdek ularni ishlab chiqarish va almashinuv sohasida samarali joylashtirishda vositachilik xizmatlarini ko'rsatadi. Fond birjasida vositachilik xizmatlari ko'rsatishda dilerlar va brokerlar ishtirok etadilar. Dilerlar

o'z hisoblariga qimmatbaho qog'ozlar sotib oladilar va sotadilar, broker esa mijozlar nomidan ishtirok etib, ularning vositachisi hisoblanadi. Brokerlarning daromadi vositachilik xizmatlari ko'rsatganlik uchun olinadigan foizlardan tarkib topadi. Dilerlar daromadi esa qimmatbaho qog'ozlarni sotish va sotib olish kurslari o'rtasidagi farq hisobiga shakllanadi.

Tovar birjasi — bu muntazam faoliyat yuritadigan xom ashyo va iste'mol tovarlari ulgurji bozorining shaklidir. Tovar birjasi — bu alohida korxonalar va tashkilotlar, agar nizomida belgilangan bo'lsa, jismoniy shaxslar a'zolari ham bo'lishi mumkin bo'lgan, yuridik shaxs maqomiga ega, aksiyadorlik jamiyati shaklida tashkil etilgan subyektlardir. Birjalar odatda yopiq turdagi tashkilotlar hisoblanadi, ya'ni birja ishida ishtirok etish huquqiga faqat uning a'zolari yoki ularning vakillari egadir.

Birja savdosining o'ziga xosligi tovar bozoridagi sharoit bilan belgilanadi. Shu sababli birja savdosini to'liq shaklda amalga oshirishga hali to'la erishilmagan. Birja kuni tashkiliy jihatdan auksionni eslatadi.

Tashqi savdo operatsiyalariga eksport-import, reeksport-reimport va boshqa operatsiyalar kiradi. Eksport operatsiyalari xorijiy kontragent mulkiga topshirish uchun tovarlarni xorijga sotish va olib chiqishni nazarda tutadi. Import operatsiyalari — import qiluvchi mamlakatning ichki bozorida keyinchalik sotish yoki import qiluvchi korxona ishlab chiqarish ehtiyojlari uchun xorijiy tovarlarni sotib olish va olib kirishni anglatadi.

To'g'ridan-to'g'ri eksport va import operatsiyalari hamda vositachi orqali amalga oshiriladigan tashqi savdo operatsiyalari o'rtasida farq mavjud. Bu yerda vositachi sifatida:

- brokerlar — mijozlar nomidan, ularning topshirig'iga va hisobiga ko'ra bitimlar tuzadilar;
- dilerlar — o'z nomidan va o'z hisobidan bitimlar tuzadilar;
- komissionerlar — mukofot evaziga o'z nomidan, biroq komitent manfaati hisobiga bitimlar tuzadilar;
- konsignatorlar — topshiriq shartnomasi asosida omborxonadan tovarlar sotishni amalga oshiradilar;
- ulgurji xaridorlar;
- savdo agentlari va boshqa vakillar ishtirok etishlari mumkin.

Vositachilar odatda quyidagi vazifalarni bajaradilar:

- hamkorlarni qidirib topish, hujjatlarni tayyorlash va bitimlar tuzish;
- transport-ekspeditor operatsiyalari;
- kredit-moliyaviy xizmat ko'rsatish va tovarlarni sug'urtalash;
- sotuvdan keyingi xizmat ko'rsatish;
- sotuv bozorlarini o'rganish va reklama;
- bojxona rasmiyatchiliklarini bajarish va boshqa amallar.

Xo'jalik yurituvchi subyektning moliyaviy hisoboti yuzasidan xulosa berishda auditorlar o'zlarining shaxsiy, haqqoniy va mutaxassislik darajasidagi bilimlariga tayanishlari lozim. Zero, auditorlar tomonidan xo'jalik subyekti moliyaviy hisobotlari bo'yicha berilgan beg'araz xulosa mulk egalari, investorlar, kreditorlar, banklar tomonidan aksiyalarni sotib olish va sotish, kreditlar va qarzlarni berish to'g'risida qarorlar qabul qilish jarayonida foydalaniladi [5].

Keyingi yillarda xo'jalik yurituvchi subyektlarning ishlab chiqarish, savdo va xizmat ko'rsatish faoliyatlari kengayib, har tomonlama rivojlanmoqda. Ayniqsa xizmat ko'rsatish faoliyatining bir qismi bo'lgan vositachilik xizmatlari salmoqli o'rin egallamoqda. Shu bois ushbu faoliyat turi bo'yicha auditning asosiy maqsadi — amaldagi qonunchilik, auditorlik faoliyatini me'yoriy tartibga soluvchi tizim, auditor va mijoz o'rtasidagi o'zaro shartnoma majburiyatlari bilan belgilanadigan aniq masalalarni hal etishdan iboratdir.

Vositachilik faoliyatini audit qilishning asosiy vazifasi — quyidagi maqsadlarga erishish uchun moliyaviy hisobotlarni tekshirishdir:

hisobotlarning ishonchli ekanini tasdiqlash yoki ishonchsizligini qayd etish;

tekshirilayotgan davrda xo'jalik yurituvchi subyekt faoliyati natijasida hisob va hisobotda xarajatlar, daromadlar va moliyaviy natijalarning to'liq, ishonchli va aniq aks ettirilganini tekshirish;

hisobni yuritish va hisobotni tuzish, aktivlar, majburiyatlar va xususiy kapitalni baholash uslubiga oid qoidalarni tartibga soluvchi amaldagi qonunchilik va me'yoriy hujjatlarga rioya qilinishini nazorat qilish;

xususiy va aylanma mablag'lar, moliyaviy zaxiralar va zayom mablag'laridan oqilona foydalanish imkoniyatlarini aniqlash.

Vositachilik xizmatlari faoliyatini tekshirish jarayonida balans va moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotning to'g'ri tuzilganligi hamda tushuntirish xati ma'lumotlarining ishonchligi aniqlanadi. Bunda quyidagilar tekshiriladi:

hisobotda barcha aktivlar va passivlarning aks ettirilganligi;

hisobot tuzishda barcha hujjatlardan foydalanilganligi;

mol-mulkni baholashning amaldagi uslubi xo'jalik yurituvchi subyektning hisob siyosatida qabul qilinganidan qay darajada farq qilishi;

foyda solig'i (yagona soliq) va boshqa soliqlar bo'yicha soliqqa tortiladigan bazaning to'g'ri aniqlanganligi.

Auditor vositachilik faoliyati bo'yicha quyidagilarni tekshirishi lozim:

xo'jalik yurituvchi subyekt mulkdorlarining Ustav kapitali hajmini o'zgartirish to'g'risidagi qarorlarining to'liq bajarilganligi;

balansning aktiv va passiv schyotlari bo'yicha sintetik va tahliliy hisob ma'lumotlarining o'zaro mosligi; hisobotda debitorlik va kreditorlik qarzlarning to'liq aks ettirilganligi.

Auditorlik xulosasini tayyorlash jarayonida quyidagilar tekshirilishi lozim:

xo'jalik yurituvchi subyektida amalga oshirilgan xo'jalik operatsiyalarining qabul qilingan hisob siyosatiga muvofiq aks ettirilishi va mol-mulkni baholash tartibiga rioya qilinishi;

daromadlar va xarajatlarning hisobot davrlari bo'yicha to'g'ri aks ettirilishi;

hisobda xizmat ko'rsatish (vositachilik) bo'yicha joriy xarajatlar (aylanma chiqimlar) va kapital qo'yilmalar ajratilgan holda ko'rsatilishi;

har oyning 1-sanasiga tahliliy hisob ma'lumotlari bilan aylanma va tahliliy schyotlar qoldiqlarining o'zaro mos kelishi.

Asosiy maqsadga erishish va xulosa taqdim etish uchun auditor quyidagi masalalar bo'yicha o'z fikrini shakllantirishi lozim:

hisobotning umumiy qabul qilingan tamoyillarga mosligi, hisobotda talab qilinadigan barcha shartlarga rioya qilinganligi va bir-biriga zid ma'lumotlar mavjud emasligi;

asoslanganlik (ko'rsatilgan summalarning asosli ravishda hisobotga kiritilganligi);

yakunlanganlik (barcha zarur summalarning hisobotga kiritilganligi, aktivlar va passivlarning barchasi subyektga tegishli ekanligi);

baholashning to'g'riligi (barcha tabaqalar to'g'ri baholanganligi va xatosiz hisoblanganligi);

tabaqalashtirish (schyotga yozilgan summalarning asosga ega bo'lgan holda qayd etilganligi);

ajratish (balans tuzilgan sanadan oldin yoki bevosita undan keyin amalga oshirilgan muomalalarning tegishli davrda to'g'ri aks ettirilganligi);

batartiblik (muomalalar bo'yicha summalarning tahliliy hisob hujjatlarida to'g'ri qayd etilganligi, raqamlar izchil keltirilganligi, yakuniy summalarning Bosh kitobdagi ko'rsatkichlarga mosligi);

oshkoralik (barcha tabaqalashtirilgan ma'lumotlarning moliyaviy hisobotga kiritilganligi va uning ilovalarida to'g'ri aks ettirilganligi).

Keltirilgan tushunchalar audit o'tkazish uchun umumiy ta'rif bo'lib, mulkning turli ko'rinishlari mavjud sharoitda uni tanlash mijoz subyekt uchun qonunchilik asosida belgilab qo'yiladi. Bevosita hisob va audit amaliyotini o'rganish shuni ko'rsatadiki, ustav kapitali auditida ta'sis hujjatlarini tekshirish (ma'lum ma'noda ekspertiza) juda muhim ahamiyat kasb etadi.

Har qanday faoliyat, xususan auditorlik faoliyati samarali bo'lishi uchun avvalo, uning puxta va aniq rejasi yoki dasturi tuzilishi zarur. Rejaning mazmuni qo'yilgan maqsad va uni bajarish uchun belgilangan aniq vazifalardan kelib chiqadi.

Auditorlik tashkilotining ish faoliyatini rejalashtirish jarayonida auditor korxonadan olinadigan ma'lumotlarni tekshirmaydi, biroq auditning umumiy rejasini tuzishga oid ishlar hujjatlashtirilishi lozim. Korxona faoliyatini belgilaydigan muhim ma'lumotlar va hujjatlar nusxalaridan iborat doimiy hujjatlar to'plamini shakllantirish tavsia etiladi.

Bizning fikrimizcha, ushbu doimiy to'plamda quyidagilar saqlanishi lozim:

– ta'sis hujjatlarining nusxalari yoki bayonnomalari;

– korxonaning davlat ro'yxatidan o'tganligi haqida ma'lumotlar;

– korxonaning maslahatchilari haqida ma'lumotlar;

– korxonaning bankdagi schyotlari haqida ma'lumotlar;

– tekshirilayotgan korxonaning boshqa yuridik va jismoniy shaxslar (molyetkazib beruvchilar, pudratchilar, sug'urta kompaniyalari, xaridor va buyurtmachilar va boshqalar) bilan tuzilgan turli shartnomalari hamda mehnat shartnomalarining nusxalari;

– tashqi tekshiruvchilar (boshqa auditorlar, soliq inspeksiyasi va boshqalar)ning tekshiruv materiallari.

Auditor o'z ishini shunday rejalashtirishi lozimki, buxgalterlik (moliyaviy) hisobotlari, moliya-xo'jalik muomalalarining ishonchiligi va qonuniyligi hamda ular buxgalteriya hisobi schyotlarida to'g'ri aks ettirilganligini o'z vaqtida va sifatli auditorlik tekshiruvidan o'tkazish ta'minlansin [4].

Xo'jalik yurituvchi subyekt tomonidan olinadigan iqtisodiy foydalar, sarf-xarajatlar va kutilayotgan xarajatlar aniq hisoblanishi shart. "Asosiy faoliyatdan tushgan daromatlar" nomli 2-sonli BHMSga muvofiq, tovarlarni sotish va xizmatlar ko'rsatish chog'ida quyidagilar daromat sifatida tan olinadi:

1. Distribyuterlar, dilerlar va shunga o'xshash vositachilar orqali sotish. Bunday sotuvlardan olingan daromat odatda egalik qilish tavakkalchiligi va manfaatdorligi berib yuborilganda tan olinadi. Agar xaridor vakil sifatida faoliyat yuritssa, sotuv konsignatsion sotuv sifatida baholanadi.

2. Ommaviy axborot vositasi tomonidan vositachilik haqi. Reklama yoki reklama tasmasi omma oldida chiqarilganda daromad sifatida tan olinadi. Ishlab chiqarish bo'yicha vositachilik haqi loyiha tugallanish darajasi ko'rsatilgan holda tan olinadi.

3. Sug'urta agentligining vositachilik haqi. Sug'urta agentligi tomonidan olingan yoki olinishi lozim bo'lgan vositachilik haqi, agar agent tomonidan keyinchalik xizmat ko'rsatish talab etilmasa, sug'urta polisi kuchga kirgan yoki tiklangan kundan boshlab daromad deb tan olinadi. Agar polis amal qilish davrida agentdan qo'shimcha xizmat talab qilinishi ehtimoli mavjud bo'lsa, komission haqning o'zi yoki uning bir qismi kechiktiriladi va polis amal qiladigan davr mobaynida daromad sifatida tan olinadi.

4. Mijozga aksiyalarni taqsimlagani uchun vositachilik haqi. Bunday vositachilik haqi aksiyalar taqsimlangan paytda daromad sifatida tan olinadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, ilmiy maqola natijalariga ko'ra vositachilik xizmatlarini ko'rsatuvchi subyektlar faoliyati auditining o'ziga xos xususiyatlari bo'yicha quyidagi takliflarni bildirish mumkin. O'zbekiston Respublikasida auditorlik faoliyatida xalqaro auditorlik tashkilotlari va kompaniyalari tajribasidan foydalanish davr talabidir. Auditorlik faoliyatini rivojlantirishda uning asosiy bo'g'ini hisoblangan milliy audit standartlarining amaliy tatbiqini kuchaytirish hamda xalqaro audit standartlariga muvofiqligini oshirish sohadagi mavjud muammolarning hal etilishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu esa kichik biznes, xususiyl tadbirkorlik va chakana savdo korxonalari asosiy faoliyati auditini o'tkazishda muhim ahamiyat kasb etadi.

1. Savdo korxonalari asosiy faoliyati auditini o'tkazishning asosiy bosqichlari o'rganildi. Auditorlik tekshiruvini o'tkazish jarayonida auditorlik tashkiloti umumiy rejani uning alohida elementlari bo'yicha ko'rib chiqishi mumkin. Auditning umumiy rejasida tekshiruv muddati, uni o'tkazish grafigi, auditorlik xulosasi va hisobotini tayyorlash tartibi ko'rsatilishi zarur. Shuningdek, auditning umumiy rejasida auditni o'tkazish yo'llari, ichki nazorat tizimini baholash va audit riskini aniqlash masalalari ham aks etishi lozim. Agar tekshirishda tanlash usuli qo'llanishi rejalashtirilsa, auditorlik tanlash tartibi shakllantirilishi kerak.

2. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, auditorlik tashkilotlari tomonidan taqdim etiladigan hisobot va xulosalarning sifatli bo'lishi, avvalo audit tekshiruvini boshlashdan oldin uni puxta rejalashtirish hamda audit o'tkazish dasturini to'g'ri tuzishga bog'liq. Chunki yaxshi va optimal ishlab chiqilgan reja tekshiruvning asosiy qismini qamrab oladi.

3. Chakana savdo korxonalari asosiy faoliyati auditini o'tkazishda milliy standartlardan foydalaniladi. Chunki milliy standartlar xalqaro standartlar asosida ishlab chiqilgan bo'lib, ular o'rtasida jiddiy farq mavjud emas. Asosiy farq shundaki, milliy standartlarga muvofiq audit o'tkazishda O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga qat'iy amal qilinishi shart. Soliqlar, hisob tizimidagi imtiyozlar va cheklovlar me'yoriy hujjatlar bilan belgilanadi va ular doirasida audit o'tkazilishi lozim.

Xo'jalik yurituvchi subyekt hukumat qarori bilan ayrim soliq turlaridan ozod qilingan bo'lishi mumkin. Biroq soliq summasi subyektning moddiy-texnika bazasini rivojlantirish yoki operatsion xarajatlarini qoplash uchun yo'naltirilishi mumkin. Bunday xo'jalik yurituvchi subyekt soliq turlari bo'yicha belgilangan muddatlarda davlat soliq inspeksiyasiga soliq deklaratsiyasini topshirishi shart.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ўзбекистон Республикасининг 25.02.2021 й. ЎРҚ-677-сон "Аудиторлик фаолияти тўғрисида"ги Қонуни (Қонунчилик палатаси томонидан 10.11.2020 й. қабул қилинган, Сенат томонидан 05.02.2021 й. маъқулланган). <https://lex.uz/docs/5307886>
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 19.09.2018 й. ПҚ-3946-сон "Ўзбекистон Республикасида аудиторлик фаолиятини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарори. <https://lex.uz/uz/docs/3914502>
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 04.08.2021 й. ПҚ-5210-сон "Аудиторларни сертификатлаштириш тизimini такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги қарори. <https://lex.uz/docs/5552197>
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 28.01.2022 й. ПФ-60-сон "2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида"ги Фармони. <https://lex.uz/docs/5841063>
5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 11.04.2022 йилдаги "Ўзбекистон Республикаси ҳудудида қўллаш учун аудитнинг халқаро стандартларини тан олиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида" 171-сон қарори. <https://lex.uz/docs/5952173>
6. Молия вазирининг 24.09.2021 й. 56-сон "Аудиторнинг малака сертификатини малака имтиҳонини топширмасдан бериш ва мuddатини узайтириш учун асос бўладиган бухгалтерларнинг халқаро сертификатлари рўyxатини тасдиқлаш тўғрисида"ги Буйруғи (АВ томонидан 29.09.2021 й. 3321-сон билан рўyxатга олинган)
7. Сифат назорати, аудит, кўриб чиқиш, бошқа ишонч билдириш ва турдош хизматларнинг халқаро стандартлари. Таржима УБАМА 2014.
8. https://www.abbreviationfinder.org/ru/acronyms/sox_sarbanes-oxley-act-of-2002.html
9. <http://base.garant.ru/71364274/>
10. <https://www.ifiar.org/>
11. <https://www.frc.org.uk/>
12. https://www.ifac.org/system/files/meetings/files/6086_0.pdf

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 12

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
